

Congregation Ohab Zedek presents

Three Weeks Lecture Series

Jewish Reactions to Catastrophe throughout History:

A Historical Analysis of
Martyrdom in Halachah

from the Destruction of the Second Temple to the
Holocaust

Rabbi Yigal Sklarin

ר' יגאל סקלרין

Member of the Bella & Harry Wexner Kollel Elyon

The Bella and Harry Wexner Kollel Elyon Lecture Series

Yeshiva University Center for the Jewish Future

ישיבת רבנו יצחק אלחנן

1. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ע"ג:

עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש - נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו (שמות ז) "ובאו [ועלון] בביתך [וגוי] ובתנורו ובמשארותיך." אימתי משארות מצויות אצל תנור - הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם - על אחת כמה וכמה.

2. תוספות ע

מה ראו חנניה מישאל ועזריה - פ"ה מה ראו שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהן וקשה דהא בפרהסיא הוה ומסקינן בסנהדרין (דף ע"ד). דלכולי עלמא בפרהסיא חייב למסור עצמו אפילו אמצוה קלה ומפר"ת דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה אלא אינדרטא שעשה לכבוד עצמו ולכך קאמר מה ראו .... ואתי נמי שפיר הא דאמרינן באלו נערות (כתובות לג:): אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואי ע"ז הוה ח"ו שהיו משתחוים לו ומיהו לשון פלחו לא אתי שפיר. ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח כמו שעשה דניאל...

3. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ע"ד:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.

4. ראמ"ט הלכות יסודי התורה פרק ה

תהרג, יהרג ואל יעבור. (ד) כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם, ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברבים כדיאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו....(יא) ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם	(א) כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. (ב) במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או
---	--

5. תלמוד בבלי מסכת אבות זרה דף יח.

ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וסי"ת מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וסי"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של סי"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו.

6. תוספות pe

ואל יחבל עצמו - אור"ת דהיכא שיראים פן יעבירו עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו כי ההיא דגיטין (דף נז): גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים.

7. תלמוד בבלי מסכת א"טין דף נז:

מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא... כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך - כך, אנו שאין דרכנו לכך - על אחת כמה וכמה! אף הם קפצו לתוך הים.

8. תוספות pe

קפצו כולן ונפלו לתוך הים - והא דאמר במס' ע"ז (דף יח.) מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל בעצמו הכא יראים היו מיסורין כדאמרינן (כתובות דף לג): אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ועוד דע"כ היו מענין אותן ולא היו הורגים אותן.

9. חידושי הריטב"א pe

הא דאמרינן בהגדה דר' חנינא בן תרדיון מוטב יטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי. כתוב בגליוני התוספות שהיה אומר ר"ת דהיכא שמתירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו, והכי איתא במדרש (ב"ר ל"ד י"ד) כתיב (בראשית ט' ה') אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו. יכול אפי' כשאלו מלך	ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, תלמוד לומר אך מיעט, דבכי האי גונא שרי, ומכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת, ע"כ מצאתי בגליוני התוספות, והם דברים שצריכין תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן, ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה.
--	--

10. faine א פרק א

(ג) ותכבד המלחמה אל שאול וימצאהו המורים אנשים בקשות ויחל מאד מהמורים: (ד) ויאמר שאול לנשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי ולא אבה נשא כליו פי ג'רא מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה: (ה) ויגרא נשא כליו פי מת שאול ויפל גם הוא על חרבו וימת עמו:

11. רד"ק pe

ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתוב אך את דמך לנפשותיכם אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מיד טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאלו ת"ל אך

12. בית יוסף יורה דעה סימן קנ"ג

שאינו יכול להרוג עצמו וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים אבל הם לא פגעו בעצמם ושאלו בן קיש שלא ברצון חכמים עשה. ומעשה ברב אחד ששחט תינוקות הרבה בשעת השמד שירא שיעבירום על דת והיה עמו רב אחר וכעס עליו וקראו רוצח והוא לא חש לדבריו ואמר הרב המונע אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפשוהו גוים והיו פושטים עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואח"כ נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותם אפשר שהיו ניצולים ולא היו הורגים אותם

[בדק הבית] וכתוב בארחות חיים בבראשית רבה דורש ואך את דמכם לנפשותיכם וגו' (בראשית ט ה) אזהרה לחונק את נפשו יכול אפילו כחנניה מישאל ועזריה תלמוד לומר אך פירוש שבשעת השמד יכול למסור עצמו למיתה ולהרוג את עצמו אם הוא ירא שלא יוכל לעמוד בניסיון וכן יכול אפילו כשאלו בן קיש (שמואל א לא ד) שאם ירא שמא יעשו לו יסורים קשים שיכול למסור עצמו למיתה תלמוד לומר אך. ומכאן מביאין ראה השוחטים התינוקות בשעת השמד. ויש אוסרים ומפרשים הך תלמוד לומר אך

13. י"ע ומנהגים אחרים מרוטנברג ח"ק ב' ס' נ"ג

יהודי אחד שאל את מהר"מ שיחיה¹, אם צריך כפרה על ששחט(א) אשתו וד' בניו ביום הרג רב בקופלינש עיר הדמים. כי כך ביקשוהו יען ראו כי יצא הקצף מלפני ה' והתחילו האויבים להרוג בני אל חי הנהרגים על קדוש ה'. וגם הוא רצה להרוג את עצמו במית(ו)תם, אלא שהצילו ה' על ידי גוים. וכתב לו: לא ידענא שפיר מה אידון ביה, כי ודאי ההורג עצמו על ייחוד ה' רשאי לחבול בעצמו. ואמ': יוכל כשאלו? ת"ל אך. ואמרינן³: מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו' עד והפילו עצמם בים (וכן) [וכו']. (אם) [אף] גם היא עלתה לגג ונפלה ומתה, יצתה בת קול ואמרה: אם הבנים שמחה⁴, וכהנה רבות. אבל לשחוט אחרים צריך עיון למצוא ראייה להתיר. ומשאלו אין ראייה לאיסור, אחרי שצויה דוד להרוג אותו (וכן) בן איש גר עמלקי, שאמר: אנוכי⁵ [מות(ו)תתי משיח ה'⁶, [דדילמא מלך משיח] שאני. ועוד דבלאו הכי היה חייב מיתה. דדואג האדומי היה, כדכתיב⁷ דמך על ראשך, דמים⁸ בנוב עיר הכהנים. מיהו דבר זה פשט היתירו, כי שמענו ומצאנו שהרבה גדולים שהיו שוחטין את בניהם ואת בנותיהם. וגם רבי' קולנימוס עשה כן בקינה המתחלת: אמרתי שעו מני. ונ"ל להביא ראייה להתיר, דכי היכי דאמ' יכול כשאלו? ת"ל אך, ה"נ נימא דההורג את חברו על קידוש השם מותר, דבהווא קרא כתיב⁹ ומיד האדם ומיד איש וגו'. [ו]אך [ד]רישא דקרא קאי אכולי' קרא דבתר'. והא דנענש דואג, י"ל כדפרי'. ומי (שמטעינן) [שמטעינן] כפרה הוא מוציא לעז על החסידים הראשונים. ואחרי שכוונת(ו) [יצרו] היה לטובה; מרוב אהבת יוצרינו יתברך שמו פגע ונגע (במעמד) [במחמד] עיניו. גם הם חילו פניו על ככה. לא דמי לההיא דפרק החובל¹⁰: (סי)מא [את] (עינו) [עיני] ושי(י)בר את כדי, דחייב, דהכא ודאי מחלי מאהבת הבורא. ואין להחמיר עליו כלל.

[וצור ישראל ינקום את נקמתנו ונקמת תורתו ונקמת דם עבדיו השפוך במהרה בימינו. ויראו (עינו) [עינינו] וישמח [לבינו] מאבב"ש¹⁰.

Question:

ON 6 MARCHESHVAN 5702—OCTOBER 27, 1941—two days before the horrifying Black Day of the Kovno Ghetto—when some 10,000 men, women, and children were taken away to be butchered—every one of the ghetto dwellers saw his or her bitter end coming. At that time of confusion, one of the respected members of the community came to me with tears on his cheeks and posed a question of life and death. He felt that he could not bear to see his wife, children, and grandchildren put to death before his very eyes. For the German sadists had a system for extermination. In order for the murderers to enjoy the suffering of their victims, as a matter of course they would kill the children before the eyes of their parents and the women before the eyes of their husbands. Only after satisfying their bloodlust in this sadistic fashion, would they put an end to the suffering of these men. Because he felt certain that it would be too painful to witness the horrible suffering of his loved ones, he asked whether he could terminate his own life earlier to avoid witnessing the deaths of his loved ones. This way, besides being spared a horrible death of great suffering at the hands of the accursed murderers, he would also gain burial among Jews in the Jewish cemetery in the ghetto.

14. ע"ת מנצחית

רב אפרים אשרי

הרב ב"ט קובנה

אולם אפשר לומר שרחב"ת החמיר על עצמו ביותר ע"פ מדת חסידות, אבל באמת בכהאי גוונא לא מיקרי מאבד עצמו לדעת, ושאל המלך יוכיח שנפל על חנייתו לקרב את מיתתו בטרם שהפלשתים הישגוהו, ולכן יתכן שבנידון דידן מותר לו לאבד את עצמו ואין מונעין ממנו שום דבר.

ובכל זאת נראה לי שלפרסם ברבים כפסק הלכה שבנידון דידן מותר לו לאדם לאבד עצמו לדעת, בודאי אסור, כי בזה היינו נותנים יד לפושעים הצוררים ימ"ש, כי כמה פעמים טענו כלפי היהודים על שאינם מאבדים עצמם לדעת כמו שעשו יהודי ברלין, ודבר זה יש בו משום חילול השם, מפני שזה היה מראה כאילו אין ליהודים בטחון בחסדי ה' שיצילם מידיהם הטמאות והארורות של הצוררים ימ"ש, וכל רצונם של הרוצחים היה להכניס בקרב היהודים אדרלמוסיא של יאוש כדי לעקור מלבם כל תקוה ותוחלת לישועת ה'.

ואמנם יש לציין כאן בגאון כי לא היו בגיטו קובנה מקרי איבד ולדעת זולת שלושה אנשים שרוחם נפלה בקרבם, אבל יתר יושבי הגיטו האמינו באמונה שלימה כי לא יטוש ה' את עמו ויאמר למשחית די, כולם האמינו בביאת המשיח ובכל יום חיכו לו שיבוא.

Hidden in Thunder: Perspectives on faith, Halakhah and Leadership during the Holocaust by Esther Farbstein (Jerusalem: Mossad Harav Kook, 2007), p. 25. .15

In Drohobycz (eastern Galicia), the mass transports began in the spring of 1942, on the pretext that the thousands of Jews were being taken for work on the eastern front. There, too, information reached the local rabbi, Rabbi Ya'akov Avigdor (1896–1967). He was hiding at the time in a bunker, the entrance to which was in one of the small *batei midrash* in town. His family and a few other townspeople knew where he was and would consult with him. One day, a young Jewish man by the name of Mundek Badian came to this *beit midrash*. Badian, who had worked as a groom for the Germans, asked the rabbi's son Yitzhak to give his father some important information that he had obtained: "I came to tell you so that you would give the information to your father, the rabbi, and he would decide to act as he sees fit." He had heard from two SS men that the Jews of Drohobycz and the environs had been taken to a place called Belzec (the name was so foreign to him that at first he thought they were talking about Belz), where they were murdered with gas. The rabbi's son was shocked, and he asked Badian to tell the rabbi himself. At first the rabbi, too, was stunned, but he immediately recovered and tried to inform all the Jews in town of all the facts so that they could try to save themselves. He urged them to flee, to hide, to do whatever they could to survive. "The greatest *kiddush Hashem* will be if someone manages to remain alive."¹⁹